

למה לא אומרנו "ותן טל ומטר" מוקדם יותר אוזרי שנתיים על בצורת?

מבוא

ברכות ל"ג עמוד א'

מזכירין גבורות גשמים. מאי טעמא? אמר רב יוסף: מתוך ששקולה כתחיית המתים, לפיכך קבעוה בתחיית המתים.

רקע

משנה, תענית, י' עמוד א'

משנה. בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים. רבן גמליאל אומר: בשבעה בו, חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת.

תענית י"ד עמוד ב'

שלחו ליה בני נינוה לרבי: כגון אנן, דאפילו בתקופת תמוז בעינן מטרא, היכי נעביד? כיחידים דמינן או כרבים דמינן? כיחידים דמינן - ובשומע תפלה [רש"י - אמרינן לשאלת מטר כיחיד האול לרכיו בשומע תפלה], או כרבים דמינן ובברכת השנים? שלח להו: כיחידים דמיתו, ובשומע תפלה. מיתבי, אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרוין על אדמתן [רש"י - שהיא קלי בניסן, וזיעה במרחשון, ואין סדר הגנים משתנה], אבל בזמן הזה - הכל לפי השנים [רש"י - אם לריכה אותה שנה למטר, כגון שנה שחונה שריכה לגשמים הרבה], הכל לפי המקומות, הכל לפי הזמן! - אמר ליה: מתניתא רמית עליה דרבי? רבי תנא הוא ופליג. מאי הוי עלה? רב נחמן אמר: בברכת השנים, רב ששת אמר: בשומע תפלה. והלכתא: בשומע תפלה.

שולחן ערוך, או"ח, קי"ז א'

...ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפלת ערבית של יום ס' אחר תקופת תשרי, ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון, ושואלין עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ומשם ואילך פוסקין מלשאול. ???

שאלה # א) תלוי בצורך ולא בתאריך

שו"ת הרא"ש כלל ד' סימן י'

... אלא מכבר ימים רבים באשכנז נתרעמתי על שני דברים...; האחד-, שאינן שואלים הגשמים כתיקון! ואף על גב דאמרינן בפרקא קמא דתענית (דף טו): "תניא, חנניא אומר: ובגולה עד ס' יום לתקופה; ואמר רב הונא בר חייא, אמר שמואל: הלכה כחנניא", ואנן בכל מילתא אזלינן בתר חכמי בבל...ה"מ בדבר איסור והיתר וחיוב ופטור טומאה וטהרה, אבל דבר התלוי בצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על דברי תורה, ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן, דבבל שוכנת על מים רבים ולא היו צריכין גשמים עד ס' לתקופה...אבל בארץ אשכנז, שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך...למה לא נעשה כבני ארץ ישראל ששואלין הגשמים במרחשון, כרבן גמליאל? כי בדבר הזה אין מחלוקת בין בני בבל ובין בני ארץ ישראל, שיתנו אלו טעם לדבריהם שראויים לעשות כך, ואלו נותנין טעם לדבריהם שראוי לעשות כמותן; אלא שבבבל היו עושים כפי הצריך להם...והמנהג השני, שנוהגין לפסוק מלשאול ולהזכיר ביום טוב הראשון של פסח; והדבר ידוע שבאשכנז עיקר קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח לעצרת. והמשנה (שם/תענית/ דף ב') שאומרת שמפסיקין מיום טוב הראשון של פסח, לבני ארץ ישראל נישנית...ולמה היה קציר שעורים בפסח... ולכך הגשמים סימן קללה הם. אבל באשכנז, שאי אפשר לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת, סימן ברכה הוא להם; ולמה לא נשאל ונזכיר עד עצרת?...ועוד ראיה מהא (שם/תענית/ י"ד ב) דשלחו ליה אנשי נינוה לרבי: כגון אנן, דצריכי למטרא אפילו בתקופת תמוז...כיחידים דמיתו ובשומע תפלה; ... לא פליג אלא בבני עיר אחת; אבל ארץ אשכנז, שהיא רחבת ידים, מודה ר' דשואלין...;

<p>הרמב"ם במשנה תורה [תפילה ב'//ט"ז-י"ז]</p> <p>משבעה ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת שנים כל זמן שמזכיר הגשם, במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכות לאלו והדומין להן שואלין את הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי. מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן בשומע תפלה,</p>	<p>הרמב"ם בפייהמ"ש [על תענית שם]</p> <p>והלכה כרבן גמליאל. וכל זה בארץ ישראל וכל שהוא דומה לה... אבל בשאר הארצות הרי תהיה השאלה בזמן הראוי לגשמים באותו המקום, והרי אותו הזמן כאלו הוא שבעה במרחשון... לפי שיש ארצות שאין זמן הגשמים מתחיל אלא מניסן, ויש ארצות שבמרחשון יהיה בהם קיץ, ואין הגשמים בו לברכה אלא מאבד ומשמיד, ואיך ישאלו אנשי אותו המקום גשמים במרחשון, האם אין זה שקר. זה דבר נכון וברור.</p>
---	---

המשך ת' הרא"ש, שם

... ולפום ריהטא משמע, שפירוש המשנה סותר מה שכתב בחבורו?... כי בפי' המשנה כתב: **ארצות**, ... אבל בחבורו כתב: **"ומקומות** שהם צריכין גשמים בימות החמה, כגון איי הים", ואינם נקראים **ארץ בפני עצמן**, הילכך כיחידים דמו ואומרים בשומע תפלה. והדבר ידוע שבאשכנז, שהיא **ארץ גדולה מאד**, וצרפת, וכל הארצות שמאשכנז עד הארץ הזאת, וזאת בכלל, כלם צריכות מטר בין פסח לעצרת; ובודאי רבים הם, ויכולים לשאול בברכת השנים ולהזכיר הגשמים כבני ארץ ישראל בחורף.

שאלה ב') אין עלייה לרגל + יש מכוניות

המאירי, בית הבחירה על מסכ' תענית ד' עמוד א'

... שבארץ ישראל אע"פ שהיא מבכרת ואין להם פירות בחוץ, שכבר כנסו את הכל, מ"מ בזמן שבית המקדש קיים שהיו שם עולי רגלים היו מאחרים השאלה עד ז' במרחשון. ובזמן שאין בית המקדש קיים **מתחילים לשאול אחר החג** הואיל ואין עולי רגלים ולא פירות בחוץ. ובחוצה לארץ בז' במרחשון מפני שעד כאן יש להם פירות בחוץ **ובבבל שהוא טיבעני** יתבאר למטה עד ס' בתקופה.

שם, תענית י' עמוד א'

... ובגמ' אמרו "עד ס' בתקופה", ופי' הדבר שבבל שהוא טבעני ואינה צריכה למטר כל כך = אין שואלין עד ס' לתקופת תשרי... יש מקומות שנהגו שלא לשאול עד ס' בתקופה מפני שכל מנהגינו כמנהג בני בבל אנו נוהגים, ויש מי שאומר שאין נוהגים כמנהג בני בבל אלא במה שטבעי הארצות שונן, אבל אם בבל טבעני ואינה צריכה למטר כל כך, ושלנו יבשני וצריכה מטר = אף אנו מקדימים לשאול ושואלים בז' במרחשון וכן המנהג בכל גלילותינו. **ויש מי שפוסק לשאול מיד במוצאי י"ט** מפני שהוא פוסק כרשב"ג שאמר בז' במרחשון ולא הי' רשב"ג אומר ז' במרחשון אלא מפני עולי רגלים ועכשו שאין לנו עולי רגלים אף הוא שואל תכף למוצאי י"ט! ומ"מ נראה לי שמאחר שהפירות שטוחין בשדות כמו שאמרו על זה בגמרא אנו דאית לן פירי בדברא אף אנו צריכים לאחר וראוי לנו שלא לשאול אלא עד ז' במרחשון.

הר"ן על הרי"ף, תענית ב' עמוד א'

ואיכא למידק הלכה כר"ג, דהא ר"ג לא אמר הכי אלא מפני תקנתן של עולי רגלים, והאידינא בתר חורבן ליכא למיחש לתקנתיהו?! וכי תימא- בזמן שבית המקדש הוא דפסי הכי, וכי איצטריך למקבע הלכתא למשיחא?... דבגמ' אמרינן [ו:]: ד"היכא דית ליה פירות בדברא אין שואלין עד ז' במרחשון", ומשום הכי פסקינן הלכה כר"ג... **וכבר כתבתי בחידושי שנראה מדקדוק סוגיית הגמרא דבאתרא דלית להו פירי בדברא ואינו מקום טובעני אלא צורך גשמים כגון ארץ-ישראל שואלין תכף אחר החג! ונמצא שכל המקומות שוין להזכרה... אבל לשאלה נחלקו לגי' דינין לפי המקומות... וזה הדרך היותר מחוור בעיני וכבר נהגו ג"כ בקצת המקומות לשאול בז' במרחשון. אבל מה אעשה והרב אלפסי ז"ל לא הזכיר בהלכותיו פירי דדברא כלל... נראין שאין לו אלא שני זמנים הללו שבארץ ישראל מאחרים לשאול אפילו בזמן הזה עד שבעה במרחשון. ואף הרי"ם כתב... בז' ימים ממרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים...**

תשובה # 1 – עדיין היו צורך לזכות "בזמן הזה"

הר"ן [שם]

ומדבריהם צריך לומר דכי אפסיקא הלכתא כר"ג- היינו אפילו לאחר חורבן לפי שהיו מתאספים בכל הסביבות ברגל לירושלים, כמו שעושים גם היום! ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה שהיא היתה עיקר התקנה.

תשובה # 2 – סכנת האכזבה

מסכת ברכות ל"ב עמוד ב'

אמר רבי חנין אמר רבי חנינא: כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. מנא לן - ממשח רבינו שנאמר: +דברים ט"ו+ ואתפלל אל ה', וכתוב בתריה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא. אינני? והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה [כש"י]- מלפני פתעשה בקשתו על ידי הארכתו, סוף שאינה נעשית ונמאלת תוחלת ממוסכת חנס, והיא לאב לב כשאלם מלפני ואין תאותו צלה. - סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: +משלי י"ג+ תוחלת ממשכה מחלה לב, מאי תקנתיה - יעסוק בתורה, שנאמר +משלי י"ג+ ועץ חיים תאווה באה, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר +משלי ג'+ עץ חיים היא למחזיקים בה! - לא קשיא, הא - דמאריך ומעיין בה, הא - דמאריך ולא מעיין בה.

תשובה # 3 – "מעשה עושה".."מה עושה" לא ילונה מהר

שו"ת הרא"ש כלל ד' סימן י'

ויהי בשנת חמשת אלפים ושבעים ושלש לבריאת עולם [1312-1313, je 12ה f12ה/מא fe הרא"ש e כרמ fe 17f16, ספר 1], נעצרו הגשמים ולא המטיר כל החורף אלא מעט מזעיר, ויקראו צום להתחנן לה' לתת מטר על פני האדמה. ויהי בליל ראשון של פסח אחרי תפלת ערבית, ואדוני אבי הרא"ש היה יושב על פתח ביתו, ואנחנו קצת מהחברים עומדין עליו מימינו ומשמאלו. ויאמר: עתה היה טוב לעורר הדבר אשר מעולם תמהתי עליו: למה לא יזכירו וישאלו הגשם עד שבועות? ויענוהו קצת מהחברים: טוב הוא שתודיע הדבר לזקנים ויעשו כן; וישר בעיניהם, וישלחו לחזן הכנסת להזכיר למחר הגשם. ויעשו כן, ויזכירו בני הכנסת הגדולה הי"ג מדות; ויהי קול, כהזכירו, והנה רעש מקצת החכמים אשר לא היה הדבר בעצתם, ויוציאו קול לאמר שלא היה ראוי להזכירו, שסימן קללה הוא. ויתאפק א"א הרא"ש ולא דבר ביום ההוא מאומה, עד ליל חולו של מועד. ויכתוב מגלת ספר לחזק דבריו וזה תרפה; "על כי שמעתי כי יש תמהים על דברי, באתי לפרש מה שאמרתי, שאין ראוי לפסוק מלהזכיר ולשאול עתה ביום טוב הראשון של פסח. ולא מן כדו... כל אלו הדברים דנתי לפני רבותי באשכנו ולא היה אדם מערער לדברי; אלא שאמרו: אין אנו צריכין לשנות המנהג באשכנו, כי אין עצירת גשמים מצוי שם, והרבה פעמים התבואה מתקלקלת מפני רוב הגשמים. כשיצאתי מאשכנו ועברתי דרך פרובינצא, שמעתי במונפישליר שהיו מזכירים הגשמים בז' במרחשון, וישר מאוד בעיני. ואמרתי לחכמי מונפישליר: "תרצתם לי קושיא אחת; ולענין הפסקה מה אתם עושין?" ואמרו, שעושין כמשנה, מיום טוב הראשון של פסח פוסקים. אמרתי להם: "שמא אינכם צריכים מטר בין פסח לעצרת?" אמרו לי, שהרבה הם צריכים, ואי אפשר לתבואה להתקיים בלא מטר. ואמרתי להם כל דברי, כאשר הם כתובים למעלה, וישרו מאד בעיניהם. אלא שאמרו: מה שאנו שואלין בשבעה במרחשון, כך הנהיגו חכמים הראשונים. ועל ההפסקה, לא נוכל לעשות דבר בשנוי מנהג, אם לא שיתקבצו חכמי הארץ; ויצאתי משם ולא ידעתי מה הסכימו לעשות. ובבואי הנה, ראיתי שיותר צריכין גשמים בין פסח לעצרת משאר מקומות. ואמרתי כמה פעמים לחברי, שראוי היה שלא להפסיק מלשאול ולהזכיר עד עצרת. כי עתה אני יודע, שכל הארצות שאני יודע, עיקר גשמיהם הם בין פסח לעצרת, ובודאי רבים נינהו. אלא שלא מלאני לבי לדבר כדברים הללו לשנות המנהג. ועתה, שראיתי כי בעונותינו הגשמים נעצרו, ונתקלקלו הזרעים, ומתענין בשביל הגשמים, ואף בשבתות וימים טובים, שאין מתענין, מזכירין שלש עשרה מדות ואומרים פסוקים של מטר. אמר לי לבי: עתה הגיע העת לתקן מה שנתאוותי זה ימים רבים, כי בודאי שישמעו לך בעת צרה כזאת; ואם יקיימו עליהם בשנה הזאת, יערב עליהם ולא ישובו ממנה. וכן בודאי היו עושים, אלא שהטו את לבבם והסבו את דעתם אחורנית... ובראותי כי הטו את לב הקהל לבלתי קבל ממני דברי אלהים

חיים, גם אני חזרתי בי מלשאול ולהזכיר בבית הכנסת שאני מתפלל בו, אע"פ שהייתי יכול לשאול, אע"פ שאני יחיד, כיון שצורך רבים הוא, מכל מקום לא רציתי לעשות אגודות אגודות. ולא הייתי כותב בחול המועד, כי לא הורגלתי בכך, אלא שצורך שעה הוא מפני חלול שם שמים, וגם יש בדבר הזה קצת מצורך המועד.

להלכה – בעין פשרה

שולחן ערוך, או"ת, קי"ז/ב- יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה; * ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור כלל), (ב"י בשם מהרי"א והרמב"ן והר"ן סבירי להו כהרא"ש).